

дитини — була водночас і радісною працею, що зміцнює духовні й фізичні сили дітей. Це особливо важливо для малюків, які ще не можуть зрозуміти мети праці, сутності труднощів.

Тисячу разів сказано: навчання — праця, і його не можна перетворювати на гру. Та не можна відгородити китайською стіною працю від гри. Придивимось уважно, яке місце гри в житті дитини, особливо в дошкільному віці. Для неї гра — це найсерйозніша справа. В грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра — це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра — це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до звань. То що ж страшного в тому, що дитина вчиться писати граючись, що на якомусь етапі інтелектуального розвитку гра поєднується з працею, і вчитель не так уже й часто говорить дітям: “Ну, погралися, а тепер будемо працювати!”

Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. — Т. 3. — К.: Рад. шк., 1976. — С. 95—163.

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ

Розмова з молодим директором

У керівництві розумовою працею на уроці особливе місце посідає проблема інтересу. Чим цікавіше дитині те, що вивчається, тим більше зосереджує вона увагу, тим глибше засвоюються знання. Інтерес — це особливе емоційне забарвлення думок, що супроводжують процес оволодіння знаннями. Від яскравості цього забарвлення залежить дуже важлива риса розумової праці — вміння учня використовувати те, що зберігається в запасниках пам'яті. Навчання повинно бути цікавим, захоплюючим. Але це не означає, що в будь-якому матеріалі треба шукати щось цікаве. Найбільш нудний і одноманітний матеріал може стати для учня цікавим, якщо він власними зусиллями помітив ті залежності, в яких відкривається незрозуміле.

Ефективність розумової праці на уроках великою мірою залежить від того, як учитель уміє визначити співвідношення нового із засвоєним раніше. Є матеріал, для вивчення якого треба брати небагато, візьмете більше, ніж допустимо, і учні поверхово зрозу-

мють його й погано засвоять. Це впливає з самої природи розумової праці: нове лише тоді міцно засвоюється, коли воно міцно кріпиться до добре відомого. Учителеві треба вміти бачити ті точки зчеплення нового з відомим, від міцності яких залежить ефективність усього навчання.

Найважливіші
уміння і навички,
якими треба
оволодіти в школі

Років двадцять тому я поставив за мету визначити, коли, в якому навчальному році, в якій чверті учні повинні досягти певного рівня, етапу, сходинки освіти — оволодіти найважливішими вміннями і навичками, засвоїти найважливіші узагальнення — правила, висновки, формули, закони, засвоїти настільки міцно, щоб вони ніколи не забувалися. Аналізуючи весь комплекс знань, умінь, навичок, який ставився до прийнято називати середньою освітою, я побачив новий те, що прийнято називати середньою освітою, я побачив ніби кістяк, остов, на якому будуються жива плоть і кров освіти, розумового розвитку, переконань. Цим кістяком є практичні вміння і навички, без яких неможливо собі уявити процес навчання.

Це вміння вчитися: спостерігати явища навколишнього світу, думати, висловлювати думку про те, що я бачу, роблю, думаю, спостерігаю, читати, писати. Десять років учень вчиться у школі, і, щоб успішно опановувати знання, він повинен навчитися читати і писати не протягом цих десяти років, а на якомусь етапі, близькому від початку навчання і далекому від закінчення. І чим ближче від початку навчання етап оволодіння цими вміннями (особливо вмінням читати), тим легше учневі вчитися, тим менше перевантаження він відчуває. Біда шкільного навчання часто в тому, що людина всі десять років навчання у школі вчиться читати і писати, але, оскільки їй треба ще займатися і такою справою, як опанування системи наукових знань, вона не може ні навчитися добре читати і писати, ні оволодіти системою наукових знань.

Усі найважливіші вміння, навички, якими учень повинен оволодіти протягом десяти років, я записав у вертикальний стовпчик, вийшло ось що:

1. Уміння спостерігати явища навколишнього світу.
2. Уміння думати — зіставляти, порівнювати, протиставляти, знаходити незрозуміле; вміння дивуватися.
3. Уміння висловлювати думку про те, що учень бачить, спостерігає, робить, думає.
4. Уміння вільно, виразно, свідомо читати.
5. Уміння вільно, досить швидко і правильно писати.

6. Уміння виділяти логічно закінчені частини у прочитаному, установлювати взаємозв'язок і взаємозалежність між ними.
7. Уміння знаходити книжку з питання, яке цікавить учня.
8. Уміння знаходити в книжці матеріали з питання, яке цікавить.
9. Уміння робити попередній логічний аналіз тексту у процесі читання.
10. Уміння слухати вчителя й одночасно записувати коротко зміст його розповіді.
11. Уміння читати текст і одночасно слухати інструктаж учителя про роботу над текстом, над логічними складовими частинами.
12. Уміння написати твір — розповісти про те, що учень бачить навколо себе, спостерігає і т. д.

Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. — Т. 4. — К.: Рад. шк., 1976. — С. 566—569.